

ભગવાન બિરસા મુંડા

ભારતના ઇતિહાસમાં અનેક એવા વીર પુરુષો થયા છે, જેમણે દેશ, સમાજ અને પોતાના સમુદાયની રક્ષા માટે અદ્ભુત સાહસ અને અજોડ બલિદાન આપ્યું છે. આ મહાન વિભૂતિઓમાંના એક હતા ભગવાન બિરસા મુંડા — ભારતીય સ્વાધીનતા સંગ્રામના અગ્રદૂત, જન-નાયક અને આદિવાસી સમાજના અમર વીર. તેમણે માત્ર અંગ્રેજી શાસનના જુલમ સામે જ સંઘર્ષ ન કર્યો, પરંતુ સમાજમાં ફેલાયેલી કુરીતિઓ અને અન્યાય સામે પણ મજબૂત અવાજ ઉઠાવ્યો. તેમનું જીવન એક યુગપુરુષની ગાથા છે, જેણે આદિવાસી ચેતનાને નવી દિશા આપી.

જન્મ અને પ્રારંભિક જીવન

બિરસા મુંડાનો જન્મ ૧૫ નવેમ્બર, ૧૮૭૫ના રોજ ઝારખંડના (વર્તમાનમાં ખુંટી જિલ્લો) ઉલિહાતુ ગામમાં એક ગરીબ, પરંતુ આત્મસન્માની આદિવાસી પરિવારમાં થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ સુગના મુંડા અને માતાનું નામ કરમી હાથૂ હતું. બાળપણથી જ બિરસા અત્યંત બુદ્ધિશાળી અને જિજ્ઞાસુ હતા.

તેમણે પ્રારંભિક શિક્ષણ જર્મન મિશન સ્કૂલમાંથી મેળવ્યું, પરંતુ જ્યારે તેમને એવો અહેસાસ થયો કે મિશનરી શાળાઓનો ઉદ્દેશ્ય આદિવાસીઓને તેમની મૂળ સંસ્કૃતિ અને જમીનથી દૂર કરવાનો છે, ત્યારે તેમણે શિક્ષણ છોડી દીધું. ત્યારથી જ તેમણે પોતાના સમાજના ઉત્થાન અને જાગૃતિ માટે કાર્ય કરવાનો સંકલ્પ લીધો. આ સમયગાળા દરમિયાન ધાર્મિક અને રાજકીય બાબતોનું તેમનું જ્ઞાન વધુ મજબૂત બન્યું.

સામાજિક અને ધાર્મિક સુધારક તરીકેની ભૂમિકા

બિરસા મુંડાએ આદિવાસી સમાજમાં વ્યાપ્ત અંધશ્રદ્ધા, નશાખોરી અને આંતરિક કલહ (આપસી વૈમનસ્ય) ને દૂર કરવાના ભગીરથ પ્રયાસો કર્યા. તેમણે એક નવી ધાર્મિક-સામાજિક વ્યવસ્થાનો પાયો નાખ્યો, જેને ‘બિરસાયત’ ધર્મ તરીકે ઓળખવામાં આવ્યો.

આ ધર્મનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય એકેશ્વરવાદ (એક ઈશ્વરમાં માનવું), સ્વચ્છતા, સાદગી અને એકતાની ભાવનાને પ્રોત્સાહન આપવાનો હતો. તેમણે લોકોને સંગઠિત કરવા માટે એક પ્રેરક સૂત્ર આપ્યું:

"આપણો ઘરતી અબુઆ છે, અબુઆ રાજ એત જાનગરા." (અર્થાત્: "આ ઘરતી આપણી છે, અહીં આપણું જ રાજ ચાલશે.")

આ સૂત્રએ આદિવાસીઓમાં આત્મસન્માન અને સ્વરાજ્યની ભાવના પ્રજ્વલિત કરી.

અંગ્રેજો અને જમીનદારો વિરુદ્ધ સંઘર્ષ (ઉલગુલાન)

ઈ.સ. ૧૮૯૦ના દાયકામાં અંગ્રેજો, જમીનદારો અને વ્યાજખોરો દ્વારા આ દિવાસીઓ પર કરાતા અત્યાચારો ચરમસીમાએ હતા. આ અમાનવીય શોષણે બિરસાને ક્રાંતિના માર્ગે વાળ્યા. તેમણે ૧૮૯૯-૧૯૦૦માં 'ઉલગુલાન' (મહાન હલચલ અથવા મહાન આંદોલન)ની શરૂઆત કરી. આ આંદોલન અંગ્રેજોના સામ્રાજ્યવાદ અને જુલમ સામે આ દિવાસી સ્વરાજની પ્રથમ સશક્ત ગર્જના હતી.

બિરસાએ પોતાના અનુયાયીઓ (જેમાં યુવાનો અને મહિલાઓ પણ હતા) ને સંગઠિત કર્યા અને શોષણ સામે યુદ્ધ છેડ્યું. તેમના નેતૃત્વ હેઠળ મુંડા યોદ્ધાઓએ અંગ્રેજી પ્રશાસનને અનેક વખત પડકાર ફેંક્યો અને પરંપરાગત હથિયારોથી લડીને અનેક સ્થળોએ વિજય પણ મેળવ્યો. આ સંઘર્ષનો મુખ્ય હેતુ 'જલ, જંગલ, જમીન' પર આ દિવાસીઓનો હક સ્થાપિત કરવાનો હતો.

બલિદાન અને અમર વારસો

બિરસા મુંડાના વધતા પ્રભાવ અને ક્રાંતિકારી ગતિવિધિઓના કારણે અંગ્રેજો તેમની ધરપકડ કરવા માટે બેતાબ હતા. આખરે, તેમને પકડી લેવામાં આવ્યા અને ૯ જૂન, ૧૯૦૦ના રોજ રાંચી જેલમાં શંકાસ્પદ સંજોગોમાં તેમનું અવસાન થયું. તે સમયે તેમની આયુ માત્ર ૨૫ વર્ષની હતી.

જોકે, તેમનું બલિદાન વ્યર્થ ન ગયું. તેમની મૃત્યુએ આ દિવાસી ચેતનાને એક નવી ઊર્જા આપી અને આઝાદીની લડતને વેગ આપ્યો. બિરસા મુંડા આજે પણ ઝારખંડ, ઓડિશા, છત્તીસગઢ અને બિહારના આ દિવાસીઓ વચ્ચે "ધરતી આબા" (ધરતીના પિતા) અને "ભગવાન બિરસા" તરીકે પૂજાય છે.

નિષ્કર્ષ

ભગવાન બિરસા મુંડા ભારતીય સ્વતંત્રતા સંગ્રામના એવા અમર નાયકો પૈકીના એક છે, જેમણે પોતાના ટૂંકા જીવનમાં અસાધારણ કાર્યો કર્યા. તેમણે આપણને શીખવ્યું કે અન્યાય અને અત્યાચાર સામે અડગ ઊભા રહેવું એ જ સાચી દેશભક્તિ છે.

ભારત સરકારે તેમના સન્માનમાં તેમની જન્મજયંતિ, ૧૫ નવેમ્બરને 'જનજાતિ ગૌરવ દિવસ' તરીકે અને 'ઝારખંડ રાજ્ય સ્થાપના દિવસ' તરીકે જાહેર કરી છે. તેમનું જીવન આપણને આપણા અધિકારો, સંસ્કૃતિ અને સ્વાભિમાનની રક્ષા માટે હંમેશા જાગૃત રહેવાની પ્રેરણા આપે છે.

જય બિરસા મુંડા!